

על העיוורון | במאי ההצגה "הזמן המקביל": "הבנתי שאני לא בדמוקרטיה"

במהומה שנוצרה סביב "הזמן המקביל" של תיאטרון אל-מידאן נעדר עד עתה קולו של אדם אחד: במאי וכותב ההצגה בשאר מורקוס. בראיון ראשון הוא טוען כי ישראל היא לא באמת דמוקרטיה ומתפלא שאנשים תקפו את ההצגה מבלי לצפות בה

יאיר אשכנזי 10.06.2015 06:15

ההחלטה שקיבל אתמול (שלישי) שר החינוך נפתלי בנט להסיר את הצגת "הזמן המקביל" של תיאטרון אל-מידאן מסל תרבות, בניגוד להחלטת ועדת הרפרטואר, לא מצליחה להפתיע את בשאר מורקוס, מחזאי ובמאי ההצגה. "האמת שזה כבר לא מדהים אותי במדינה הזאת", הוא אומר ל"הארץ" לאחר תקופה ארוכה שבה סירב להתראיין לתקשורת הישראלית. "מה שמוזר הפעם הוא שזה כל כך מובהק, כל כך ברור שאנחנו רואים את זה כמשהו שלא מוסתר. זה מתסכל וזה מזכיר לנו באיזה מקום אנחנו חיים ואיך אנחנו צריכים באמת לעבוד ולעשות אמנות בתוך הדבר הזה. מה שכן מפתיע הוא שכל המהומות התרחשו מבלי שאף אחד יראה אותה. זה לא קשור להצגה אלא לאנשים שיש להם עיוורון, שהם לא רוצים לראות ולא נותנים לי את הזכות לשאול. זה פאשיזם לדעתי".

את "הזמן המקביל" כתב מורקוס (22) בהשראת סיפורו של וליד דקה, פעיל החזית העממית לשחרור פלסטין, שהורשע במעורבות בחטיפתו וברציחתו של החייל משה תמם ב-1984 ונידון למאסר עולם. ההצגה עלתה לראשונה לפני כשנה ובחודשים האחרונים עוררה מספר סערות, בין היתר כשהועלתה לציון סיום אירועי יום האסיר הפלסטיני בחיפה. בתחילת מאי אישרה מועצת העיר חיפה את הצעתו של שי בלומנטל (הבית היהודי) להקפיא לחודש את התמיכה העירונית באל-מידאן, העומדת השנה על 1,275,000 שקל, עד שוועדה בראשות עוזר ראש העיר תבחן את העניין. ההמלצות טרם הוגשו, אך בזמן שחלף נשלחו עצומות תמיכה של יוצרים בתיאטרון, לצד עצומות מחאה הקוראות לגופים הממשלתיים להפסיק את התמיכה בו לצמיתות. בתקופה זו פנו גורמים שונים גם למשרד התרבות בדרישה שיחדל לתמוך בתיאטרון. בשבוע שעבר דרש שר החינוך בנט מוועדת הרפרטואר של סל תרבות לדון בהסרת ההצגה מהסל, אך הוועדה דבקה באישור ההצגה ובנט הודיע אתמול כי הוא משתמש בסמכותו ומסיר את ההצגה מהסל לאלתר.

אף שגורמים בימין טענו ש"הזמן המקביל" היא "הצגה של רוצח" או כזו שמביעה סימפטיה אליו, מורקוס דוחה זאת מכל וכל. "ההצגה היא לא על וליד דקה אלא נבנתה בהשראת סיפור חייו. היא מעלה המון שאלות שהוא שואל, שדמויות אחרות שואלות ושאני כבמאי וכמי שכתב את המחזה שואל", הוא אומר, "היא לא דנה ברצח אלא במלחמה נגד הזמן בתוך הכלא. אני לא חושב שיגיע היום שבו בגלל מה שקרה נפסיק להציג את 'הזמן המקביל' או לשאול את מה שאנו רוצים לשאול".

איך הגעת דווקא לסיפורו של דקה?

"אל-מידאן ביקש ממני בזמנו הצעה לפרויקט ואמרתי שמה שמעניין אותי לחקור הוא נושא האסירים הפוליטיים. המחקר הראשון שלי היה מאוד כללי, על אסירים ישראלים, זרים וגם סיפורים מההיסטוריה. תוך כדי העבודה הגעתי לחלק מהסיפורים של דקה שפורסמו ברשת והבנתי שיש בהם משהו מעניין. התעניינתי בין היתר במכתב שהוא כותב לבן שעוד לא נולד לו. נפגשתי עם עורכת הדין שלו, עם אמו, אשתו ואחיו. הבנתי שיש לו סיפור כה גדול, כך שהוא כולל בתוכו הרבה סיפורים אחרים של אסירים אחרים. בשבילנו כאנשי תיאטרון שחוקרים נושא ומתחילים לעבוד על הצגה זהו חומר גלם

מאוד מעניין! לצד הסיפורים שפורסמו השגנו מכתבים אישיים שכתב למשפחתו ולחבריו. מה שעניין אותנו לחקור הוא את האדם שבתוך האסיר".

נפגשת אתו בכלא?

"לא, אבל התכתבנו. שאלתי אותו המון שאלות על החיים שלו, ביקשתי שיכתוב לי מה הוא רואה עכשיו בתוך הכלא. דברים שהם יעילים לנו במחקר התיאטרוני שעשינו. הוא התרגש מאוד מעצם העובדה שאנו מתעניינים בו. מזמן אף אחד לא דן בנושא האסירים הפוליטיים בתיאטרון הפלסטיני. לדעתי, אם אנחנו מתייחסים אליהם כמו שישראל מתייחסת אליהם — כמספרים, או אם אנחנו מתייחסים אליהם כגיבורים — אנחנו שמים אותם באותו מקום. אין הבדל בין גיבור לבין מספר".

העובדה שבחרתם באדם שהורשע במעורבות בחטיפה וברצח חייל יוצרת אצל גורמים מסוימים מעין משוואה שזו "ההצגה שלו". איך היא מתיישבת עם הטענה שההצגה מייצגת גם סיפורי אסירים אחרים?

"זה העסיק אותנו המון. באיזשהו מקום אתה רואה את דקה, שומע אותו, קורא שהוא רוצה ילד, שהוא מתחתן ושהוא כותב, לומד ויש לו תארים. אתה יודע שיש לו עבר ושהוא עשה דברים שיש לי עליהם המון שאלות. זה נושא לא קל אבל בשבילי הוא חשוב מאוד כי הוא חלק מהעם שלי. אני יכול להבין למה הוא בחר בדרך הזאת בלי להסכים או לא להסכים אתה. השאלה היא לא מה שאני חושב. הוא עשה מעשה, נמצא בכלא עכשיו, אבל עדיין מעניין וחשוב לי לחקור אותו, לשאול שאלות עליו. על זה אני אלחם, כדי שתמיד תהיה לי הזכות הזאת לשאול. הרי על דמויות יותר חמורות ממנו עשו הצגות וסרטים".

יצא לך לדבר עם קרוביו של תמם?

"לא, אבל במחקר שלי התעניינתי מאוד במה שהם כתבו. אספתי ברשת דברים שפרסמו ושהמשפחה של החייל הפיצה. אנחנו לא מדברים בכלל על הרצח בהצגה, אלא אני שואל איך אדם נלחם בזמן בתוך הכלא. זה מה שמעניין אותי. כאיש שעושה תיאטרון יש לי זכות לדבר על הכאב שלי, כי שם אני יכול להגיד משהו. אבל אין לי את הזכות לדבר על כאב של אחרים. את זה אני לא יכול להרשות לעצמי ואולי במאי אחר צריך לקחת זאת על עצמו". משפחת תמם מסרה: "איננו מעוניינים להגיב לדבריו של מי שכינה את רוצחו הנתעב של משה ז"ל 'גיבור'".

מורקוס, בוגר החוג לתיאטרון באוניברסיטת חיפה, מלמד בימים אלה בחוג שבו למד וכן באקדמיה לדרמה ברמאללה. באחרונה ביים את "1945", ההצגה החדשה שעלתה באל-מידאן ועוסקת ביחסי התושבים הערבים עם הבריטים לפני הקמת המדינה, ומלבד זאת הוא מביים בתיאטראות ערביים שונים בישראל. הוא מאמין כי התיאטרון הוא מקום שבו נשאלות שאלות גדולות אך סבור שהתיאטרון הישראלי נמנע מהן בדרך כלל. "בגלל זה יש לנו תיאטרון שהוא לא תמיד מספיק מעניין", הוא מסביר, "הוא בוחר בשאלות כל כך קלות כדי להיות בטוח שיש לו קהל, שהמנויים שלו יבואו ושהכל יהיה בסדר. בשבילי זה לא תיאטרון. אני עושה תיאטרון כי יש לי סיבה לעשות תיאטרון ושם אני רוצה לשאול שאלות את עצמי, את הצוות שאתו אני עובד ואת הקהל. אני לא נותן תשובות".

אחת המטרות של התיאטרון היא גם ליצור סוג של הזדהות בין הדמויות ובין המתרחש על הבמה לבין הצופה.

"לא, לא, לא", מתקומם מורקוס, "המטרה של התיאטרון היא להפוך את הקהל לעדים למשהו. כך אני עובד וכך מאמין. יש לי זכות לדבר על דברים שמכעיסים אנשים אחרים, על אנשים שבעיני משהו אחר הם אויבים. התיאטרון הישראלי עשה המון הצגות על אנשים שאני חושב שהם אויבים שלי. כאשר עושים הצגות על עניין הקמת מדינת ישראל, לדוגמה, זה משהו שאני לא מסכים אתו. אני יכול להגיד 'חבר'ה, אל תעשו?'. לא. אז גם להם אין זכות להגיד לי 'אל תעשה!'. כי זה תיאטרון וזו אמנות. יש לי זכות להגיד מה שאני רוצה ויש לכל אחד זכות לראות ולכעוס. בשום פנים ואופן לא להגיד לי 'אל תעשה'".

כש"הזמן המקביל" עלתה עבר לך בראש החשש מהאפשרות שהיא עשויה לגרום לפגיעה

כלכלית?

"אין לי חשש כלכלי בכלל. זה לא מעסיק אותי אלא את התיאטרון כמוסד, אבל אמרתי שאני לא מופתע. ציפיתי לתגובות ובגלל זה עושים תיאטרון. כדי להזיז משהו. מה שמעצבן הוא שהתגובות האלה יצאו בלי שראו את ההצגה, שזה אומר שלא באמת ההצגה היא מה שהזיזה לימין הפעם, אלא עצם העובדה שמספרים על אסיר כבן אדם, שעשינו הצגה על זה ושהכסף של המדינה הולך על זה. סגירת צינור הכסף לאל-מידאן מפחידה ומקשה על המשך פעילותו, אבל מה שמפחיד אותי באמת הוא שאם דבר כזה יעבור הפעם זה יהיה כך כל הזמן. על זה צריך לדבר כי זה לא קורה רק ב'הזמן המקביל' אלא גם לארקדי זיידס (משרד התרבות והספורט הסיר באחרונה את חסותו מהמופע "ארכיון" שהעלה הכוראוגרף, י"א). אני צריך להבין שאני לא נמצא בתוך מדינה דמוקרטית, כי המדינה הזו אמרת לי 'בשאר, אתה לא יכול להגיד מה שאתה רוצה'. הבנתי את זה ומהיום אני מתחיל לעבוד עם הדבר הזה".